
BERTSOLARITZA

Bertsolaritza, bertsoak bapatean egitea da. Erri ba-koitzak molde eta teknika ezberdiñak daukoz.

Bertsolariek, abestutera doazen momentuan pentsatzen dabez gaiak eta zelan esan gaiak, onela, kreaziñoa eta interpretaziñoa batera erabilten dabez.

Baina bertsoan egitea ez dogu bakarrik, momentu baten pentsatu eta bertsoak abestutea jende-aurrian, beste bertsolaritza era bat bere, or dogu; bertso-papere-na ain zuzen, kasu onetan bertsolariak bertsoak idatzi egiten dauz.

BERTSOLARITZAREN SORLEKUA

Bertsolaritza, aintziñatik datorkigun oitura bat da.

Len orain baiño bertsoan geiago egiten zan, idazke-rea oindiño landu barik egoalako. Onek diñoskuna zera da: aozko literaturaren tradiziñoan sartuten jakula bertsolaritza.

Bertsolaritza noizkoa dan jakitea ez da errez.

Aintziñako errietan, eta ez bakarrik Euskadin, bertsoan asko jarduten zan, testu zaarrak erakusten deuskuenez.

Esaterako; Bibliako pasarte batzutan, Grezian eta Erroma klasikoan.

Grezian esaterako, artzai biren arteko liskarra izaten zanian, bertsoan nork geiago egiten ebien, desafihoa edo norgeiagooa burututeko.

Gaur eguneko kulturetan be, irauten dau kantu liriko era onek: Galizian, Britanian eta Mediterraneoko leku askotan.

Noiz asi zan esatea oso gatxa dogu, baiña uste da artzainen kulturakaz zer ikusia daukola. Ziurra ez dan arren, Neolitiko sasoi inguruan sortutako kultura dogu bertsogintza.

EUSKADIKO BERTSOLARITZAZ

XVIII. mendearen azkenerarte ez dogu ia berririk onetaz. Lenengo berria XIX. mendearen asikeran dogu eta or Fernando Amezketarra eta Iztueta doguz bertsolaririk ospetsuenak, lenengoa eskolatu-bakoa eta bigarrena ostera, eskoladuna. Eskoladuna edo eskolabakoa izateak garrantzi andia dauko bertsoak burututeko orduan.

Eskolabakoak:

– Ez dabie literatura idatzia kontuan artuten.

– Nekazari eta artzai giroko gaia eta espresaerara lotuta doaz, ez dabe urietan gertatuten diran gauzen gai-rik erabilten.

– Izkuntza errikoa daukie, ez kultoa, eta ez deutse ardura beste euskalkietako bertsozaleak ulertutea.

– Aberastasun poetikoa lortuteko, erderakadak sartuko dabez.

Euskadiko bertsogintzan, bost atal dagozala esan geinke:

I.– Erromantizismo aurea: (1800-1839): Sasoi onetan nekazari giroa dogu. Bertsolari geienak eskolabakoak dira eta euren artean desafio edo nor-geiagoka asko egiten dabez.

Atal onetako bertsolaririk ospetsuena Fernando Amezketarra dogu.

II.– Erromantizismoa: (1839-1876): Bertsolaritzaren urrezko aroa dogu, sasoi onetako gauzarik aipagarrienak karlistadak doguz.

Bertso-paperak indartuko dire eta euretan izkuntza era finkatuko da. Aapaldi landuak sortuko dire, bertso idatziaren eraginez, puntuen aberastasuna, doiñu bariak eta gaiak be bai. Talde onetan entzutetsuenak: Xenpelar, Etxahun, Iparragirre, Bilintx eta beste asko.

III.– Pizkunde aurea: (1876-1935): Politika eta gizarte maillan aldaketa andiak dagoz aro onetan: politikan foruak galduten doguz eta gizarte maillan industria eta kaletar giroa nagusituten jaku.

Aldaketa onekaz batera, bertsolaritzan bere, aldaketak jatorkuz, esaterako: bertso-paperak bardin jarraitu arren, lore-jokoak sortuten dirala, norgeiagokak zearo desagertuten dira; teknika aldetik elaboraziño geiago dago, eta gaiei buruz abertzaletasuna nagusituko jaku ardatz bezala. Sasoi onetakoak doguz: Txirrita, Pello Errota, Kepa Enbeita eta Mattin.

IV.– Pizkundera: (1935-1968): Arorik gatxena dala esan geinke, errepresio giro bat sortuten bait da.

Dana dala, bertsolaritzak indar andia artuten dau eta puntu askotan aldatuten da. Entzulegoa kaletarra izango da eta kultura andikoa.

Komunikabideak suspertuko dabe bertsolaritza, liburu eta diskak atereaz. Bertso saioak laburtu egingo dire eta gaien konposaketa zeatzagoa izango da.

Bertso-eskolak ugarituko dira, teknika barriak zabalduz.

Bertsolari entzutetsuenak: Basarri, Balentin Enbeita, Xenpun, Xalbador, Uztapide, etab...

V.- Bertsolaritza soziala (1968-1977): Gizartean demokrazi-naia dogu nagusi ezker muturreko taldeak indartzen asten dira, onegaz bertsolaritza barrero planteatutak jaku. Bertso jaialdiak ugaritu egiten dira, baiña bapatekotasuna psikologiaren aldetik motelduten asten da komunikabideen eragînez eta bertsolarien bertsotan jarduteko naturaltasuna galduten dabe.

Aldaketak puntu askotan ikus geinkez:

– Gaiak konprometigarriagoak izango dire eta politizatuagoak.

– Tekniketan neurri barriak sortuten dire eta doiñuak bere bai.

Izen batzuk esatekotan: Jon Lopategi, Xabier Amuriza, Jon Azpillaga, Jon Enbeita, Lazkao Txiki, Mañu-korta eta beste asko.

BAPATEKO BERTSOGINTZAREN TEKNIKAK

Lenengo ta bein gaia pentsatzen da eta onegaz bate-ra doiñua aukeratuten dabe.

Doiñuagaz batera, azken puntua bere pentsatu bear da, edo azken lerrokada pareta. Onela ba, atzekoz aurre-ra egiten dire bertsoak.

Azkenengo bertsoan gauzarik garrantzitsuena ager-tuten danez, lenengo pentsatzen da berau eta onen gai-nera egiten dire lerrokada guztiak.

Era eta itxura aldetik gauzarik itxurozoenak azken puntuan ipinten dira. Bertsolari bateri puntu onak era-bilteak itzalezko aberastasuna emoten deutso: puntu lu-zeak, au da, silaba bik baiño geiagok errimatuten dabe-nian, eta puntu semantikoak, kanpo semantiko bardiñe-ko berbak errimatuten dabenian.

Poto egiten da, silaba batek edo bik errimatuten da-benian, edo ta errima, atzizki bardiñez edo berba naiz aditz bardiñez osotuten danian. Poto egitea, txapelketa batian itzelezko okerra dogu.

Garrantzi andia dauko aapaldi erea aukeratuteak bere.

Aapaldi bakoitzak egitura bat eukiten dau eta lerro-kaden artean lotura bat.

Lotura bat egon daiten, errekurtsu batzuk dagoz, euren artean:

– Aapaldiaren erdian konjuziño bat edo berba bete-garri bat sartutea. Bertsolarien erabilten dabezen espre-sabideak, beste literatura sorketetan erabilten diren an-tzekoak dira: Metaforak, konparaziñoak, enumerazi-ñoak, kontrajarpenak, eta beste asko.

Estrofa motarik erabilienak aitatuko doguz orain:

Amarreko Nagusia:	Amarreko Txikia:	Zortziko Nagusia:	Zortziko Txikia:	Bederatzi Puntuakoa:
10	7	10	7	7
8A	6a	8A	6a	6a
10	7	10	7	7
8A	6a	8A	6a	5a
10	7	10	7	7
8A	6a	8A	6a	6a
10	7	10	7	7
8A	6a	8A	6a	6a
10	7			6a
8A	6a			6a
				6a
				6a
				7
				5a

Adibide moduan emen agertuten jatzuez neuk egin-dako bertso pare bat.

Bata 8'ko txikian eta bestea 8'ko nagusian:

UDABERRIA (8-ko nagusia)

Egina daukat aurtengo onetan
maitasun arloan plana.
Nesken aurrian izan oi dot
mutil jatorraren fama.
Eurei bertsoak patxadaz eiten
badadukat nik afana.
Aurtengoan be Udaberria
ortako eldu da nigana.

NIRE AITONA (8-ko txikia)

Aitonak eman eustan
makiña bat palu,
beretzat nintzelako
kirten eta alu,
dezentziaren alde
ainbat eskandalu.
Gaur egungo mundua
ikusiko balu!

BIBLIOGRAFIA:

Lekuona, J. M.^a, Aozko Euskal Literatura, Ed. Erein, Donostia 1982.

ASIER LEGARRETA